

De Muur blijft verdelen

Discussie over initiatief tot monument Berlijnse Muur

Achtergrond - 15 december 2004

(15 december 2004) Sinds 31 oktober staat de Berlijnse Muur weer. In de Zimmerstraße bij de beroemde grensovergang Checkpoint Charlie is ten minste een stuk van 120 meter neergezet. Op de plek waar dagelijks zoveel toeristen proberen zich een beeld te vormen van de tweedeling van Berlijn, zichzelf laten fotograferen met een zogenaamde Russische soldaat en vervolgens weer verder dolen, zijn ook 1067 houten kruizen opgericht om de doden te herdenken die in Duitsland ten tijde van het DDR-regime gevallen zijn.

De directrice van het museum Haus am Checkpoint Charlie, Alexandra Hildebrandt, heeft dit 'monument voor de slachtoffers van de tirannie' op eigen initiatief op gepachte grond laten neerzetten. Met deze actie heeft zij een heftige discussie in Berlijn opnieuw leven ingeblazen. Precies vijftien jaar na de val van de Muur vraagt men zich af: hoe en waar moet de Muur herdacht worden? Moet er een centraal monument komen, of moeten de verschillende monumenten, gedenkplekken en overblijfselen van de muur die er nu (nog) zijn samen de herinnering levend houden?

Direct na het verschijnen van de kruizen en het stuk Muur vielen de media en politiek over Hildebrandt heen. De plek werd met Disneyland vergeleken. De Muur staat namelijk niet op de juiste plek, maar een paar meter verder. Bovendien is het niet het originele stuk Muur dat op deze plek heeft gestaan, maar een verzameling van willekeurige andere delen die vervolgens wit zijn overgeschilderd. De toeristen, die er toch al moeilijk een idee van kunnen krijgen, waar de Muur nou precies heeft gestaan worden met de 'valse' Muur helemaal op het verkeerde been gezet. Verder zouden de kruizen met daarop namen en foto's van de slachtoffers teveel doen denken aan het Holocaust monument bij de Brandenburger Tor.

Centrale plek

Op 6 december organiseerde de *Berliner Zeitung* een discussie onder de titel 'Hoeveel Muur heeft Berlijn nodig?'. Uitgenodigd waren bovengenoemde Alexandra Hildebrandt; Thomas Flierl, deelstaat minister van Cultuur voor de stad

Berlijn; Stephan Hilsberg, SPD-parlementslid; Gabriele Camphausen, voorzitter van de Verein Berliner Mauer; en Gino Proksch, broer van de in 1983 bij de Muur doodgeschoten Silvio Proksch. Alexandra Hildebrandt had veel medestanders in de zaal. Onder hen Gino Proksch, die met het monument eindelijk een plek zegt te hebben waar hij bloemen voor zijn overleden broer kan neerleggen, aangezien de Stasi het lichaam van zijn broer heeft laten verdwijnen. Vooral nabestaanden van slachtoffers pleiten voor een centrale plek waar men geliefden kan herdenken. Ook SPD-parlementslid Stephan Hilsberg is van mening dat de Muur op een centrale plek herdacht moet worden. Echter niet bij Checkpoint Charlie en ook niet in de Bernauer Strasse, waar een documentatiecentrum en een gedenkplek zijn opgericht, maar bij de Brandenburger Tor, het middelpunt van Berlijn. De Muur is volgens Hilsberg destijds veel te snel afgebroken en het is tot nu toe niet gelukt om op een centrale plek het dodelijke karakter van de Muur, die de wereld in twee blokken verdeelde, te gedenken. Over hoe deze plek eruit zou moeten komen te zien blijft hij onduidelijk.

Onduidelijkheid spreekt ook uit de mening van Thomas Flierl, die sinds 2002 in de Berlijnse deelstaatregering zit. Hij vindt dat de Muur in de Duitse herinneringscultuur moet worden opgenomen, maar laat in het midden of dit op een centraal punt moet gebeuren of dat verschillende (private) initiatieven gezamenlijk hiertoe moeten bijdragen. Het initiatief bij Checkpoint Charlie keurt hij sterk af, omdat het historisch foutief is. Aan op zichzelf staande spectaculaire acties heeft Berlijn niets. In plaats daarvan moet deze precaire kwestie aan experts worden overgelaten, waarbij de dialoog niet uit het oog moet worden verloren.

Niemandslaan

Een van deze experts is professor Gabi Dolff-Bonekämper, hoofd van de Berlijnse monumentenzorg en gespecialiseerd op het gebied van de Muur. Zij uitte tijdens de discussie kritiek op het project van Alexandra Hildebrandt, omdat het enkel de slachtoffers van de Muur zou herdenken en niet de geschiedenis van de Muur als geheel. Destijds is de Muur in zo'n razend tempo afgebroken dat er al heel snel nog maar weinig overblijfselen waren. De discussie zou volgens haar moeten gaan over hoe de Muur als onderdeel van de geschiedenis te herdenken, met behulp en instandhouding van zoveel mogelijk nog aanwezige sporen, zoals stukken Muur en wachttorens. Hierbij horen ook plekken waar niets meer van de Muur te zien is, maar waar de omgeving laat zien dat er iets is gebeurd, zoals de vele vreemde ogende open stukken land in de stad, waar vroeger niemandslaan liep.

Ook de Nederlandse kunstenaar Ronald Klein Tank is van mening dat de

historische resten van de Muur behouden moeten worden. Sinds 1992 houdt hij zich bezig met kunstprojecten waarin de vergankelijkheid centraal staat. Vanaf 2001 is hij op zoek naar sporen van de Berlijnse Muur om via foto's en multimedia de herinnering vast te houden aan iets dat niet meer is. In tegenstelling tot het als kunst betitelde monument bij Checkpoint Charlie zijn juist deze originele plekken, volgens Klein Tank, van groot belang voor het herdenken. In een van de weinige behouden wachttorens, de Führungsstelle am Schlesischen Busch, toont hij zijn internetproject 'Berlinermauerspuren'. In de verder compleet lege toren staat een computer waarop de nauwkeurig in beeld gebrachte sporen van de gehele muur rondom West-Berlijn te zien zijn. De toren is met opzet leeg gehouden; enerzijds om het historisch belang van de toren zelf te benadrukken, anderzijds om duidelijk te maken dat er geen serieus debat is over de Muur en het herdenken ervan. Met zijn project hoopt hij een inhoudelijke bijdrage te leveren aan de discussie, die zo belangrijk is voor het ontwikkelen van een monument dat recht doet aan de geschiedenis. Op dit moment gaat alle aandacht echter uit naar het monument op Checkpoint Charlie. De senaat ziet deze 'Muur' het liefst verdwijnen, maar de oppositiepartij CDU denkt daar heel anders over. Het is wachten op 31 december van dit jaar, de dag dat het pachtcontract van Alexandra Hildebrandt afloopt.

Noortje Schmit is kunsthistorica en woont momenteel in Berlijn.

Lees hier meer over het project [berlinermauerspuren](#) van Ronald Klein Tank.

Dit is een artikel gedownload via duitslandinstituut.nl.

Artikel: <https://www.duitslandinstituut.nl/artikel/3897/de-muur-blijft-verdelen>